

Deák Nóra

Kossuth Zsuzsanna arcKÉPei: az ismert és ismeretlen ábrázolások¹

Százhatvanöt évvel ezelőtt, fiatalon – mindössze 37 évesen – hunyt el hazájától távol Kossuth Lajos legfiatalabb húga, akit ikerlelkének nevezett és tekintett.

Meszlényi Rudolfné Kossuth Zsuzsanna (1817–1854), akit bátyja országos főápolónővé nevezett ki az 1848/49-es szabadságharc során, rövid ám mozgalmas és tartalmas életéről készült angol nyelvű memoár halála után már két évvel napvilágot látott,² Kertész Erzsébet regényes életrajza 1983 óta slágerkönyvnek számított,³ valamint néhány éve levelezése is megjelent nyomtatásban Rabati Magda középiskolai tanárnő jó-

voltából.⁴ A Magyar Ápolási Egyesület, amely missziójának tekinti Kossuth Zsuzsanna szellemi örökségének gondozását és méltó továbbadását, 2017-ben Kossuth Zsuzsanna Emlékévet hirdetett, melynek hatására az ország számos településén, kórházában új emléktáblákat és emlékszobákat avattak, kiállításokat rendeztek, emlékfákat ültettek. Sőt 2018 márciusában még New Yorkban, halálának helyszínén, a hamvainak helyet adó First Presbyterian Church templomában is elhelyeztek egy domborművel díszített márványtáblát emlékére.

Azt hihetnénk, hogy már mindent megírtak és mindent tudunk róla: külsejéről, tetteiről, sorsáról – az 1856-ban megjelent kvázi-önéletrajztól kezdve a családi levelekkel kiegészített levelezéséig. Azonban van-e valamilyen konkrét, „kézzel fogható” kép, ami őt ábrázolja, ami vizuálisan is „elhelyezi” őt kollektív emlékezetünkben?⁵ És vajon ki lehet-e egészíteni bármivel is ezt a képet?

A róla szóló régebbi és újabb kiadványokban ugyanaz a grafikai ábrázolás ismétlődik – az alkotó megjelenése nélkül! –, amelynek legkorábbi általam ismert megjelenése a *Vasárnapi Ujság* 1880. május 2-i 18. száma.⁶ Úgy tűnik, eddig csak ezt az ábrázolást használták könyvborítók, illusztrációként. [1. ábra: *Kossuth Zsuzsanna Haske Ferenc fametszetén* (A fotó az Országos Széchényi Könyvtár Digitális Képtárából származik: <http://dka.oszk.hu>)] Ám egyik képaláírás, illusztráció-jegyzék sem tünteti fel a készítő kilétét. A jellegzetes szignó Haske Ferenc (1833–1894) grafikus nevét takarja, akinek rajzaiból, réz- és acélmetszeteiből ismerte meg a közönség az 1860-as és '70-es évek szereplőinek – művészek, írók, költők, politikusok – arcképét, amint a *Vasárnapi Ujság* 1894. február 25-én megjelent nekrológiájában olvashatjuk: az állami

1. ábra: Kossuth Zsuzsanna Haske Ferenc fametszetén

nyomda műszaki tisztje a lapnak „is hosszú ideig egyik rajzolója volt s a hetvenes években az arcképek egy nagy része az ő jártas ónja alól került metszés alá”.⁷ A Rózsa György által összeállított *Kossuth Lajos ikonográfája* például több olyan illusztrációt közöl, amely a kormányzó-elnök valamely fényképe alapján készült. Haske mindössze 15 éves volt a szabadságharc idején, amelyben honvédként vett részt, s ha ismerhette is személyesen Kossuth Zsuzsát, ennek kicsi a valószínűsége, és munkássága mindenképpen a halála (1854) utáni időszakra esik. Megérdemli, hogy feljegyezzük a nevét, hiszen az ő grafikája nyomán született a legtöbb szobor, mellszobor, dombormű és plasztika. Jelen tanulmánynak nem célja az emlékművek ismertetése, csupán a képi megjelenítés formáinak számbavétele.

Meszlényi Zsuzsánna.

2. ábra: Meszlényi Zsuzsánna Rusz Károly metszetén

A kiegyezés utáni első ábrázolás lehet az a fametszet, amely a „Meszlényi Zsuzsánna” című név nélküli cikkben⁸ 1870-ben jelent meg, RUSZ K. szignóval ellátva. Rusz Károly (1813–1864 után) életéről kevés adat maradt fenn, „a XIX. század második felében fametsző intézetet vezetett Budapesten”,⁹ és 1865 után portréi számos hazai sajtóterméket illusztráltak. Mivel a Rusz-féle Meszlényi Zsuzsánna portré a megszólalásig hasonlít a Kossuth Lajos nejről készült egyik

3. ábra: Kossuth Lajos neje

grafikához – mely „egykorú festmény után” készült –,¹⁰ ez lehet a magyarázat arra, hogy miért nem terjedt el ez az ábrázolás a köztudatban. [2. ábra: Meszlényi Zsuzsánna Rusz Károly fametszetén (OSZK)] [3. ábra: Kossuth Lajos neje (A fotó az Országos Széchényi Könyvtár Digitális Képtárából származik: <http://dka.oszk.hu>)]. Sajnos sem a Haske-féle grafika, sem a Rusz-féle fametszet esetében nem tudjuk, mi lehetett az ábrázolás alapja, előzménye.

Elmondható, hogy Kossuth Zsuzsanna alakja, példaadó magatartása és szellemi öröksége a közelmúlt alkotói és a kortárs képzőművészek közül is megihletett néhányat. Csernus Tibornak (1927–2007), aki 1964 óta Franciaországban élt és alkotott, tulajdonítható egy színes portré, amelynek létezéséről a művészettörténet eddig nem tudott: a szignó nélküli festmény keletkezésének időpontja sajnos nem ismert, de feltételezésem szerint 1954-ben, Kossuth Zsuzsanna halálának 100. évfordulója alkalmából a Kossuth Zsuzsa Leánygimnázium részére megrendelésre készülhetett. „Eredetileg Budapesten volt a Kossuth Zsuzsanna Szakközépiskolában, onnan kapta a Sárobovárdi Múzeum Egyesület ajándékba Rabati Magda tanárnő közreműködésével. A rendelőintézeti kiállítás készültkor adta az egyesület letétbe a rendelőintezetnek 2012-ben.” – tájékoztat Novák Kovács Zsolt, az Egyesület képviselője. [4. ábra: Kossuth Zsuzsanna portréja Csernus Tibor festményén (Novák Kovács Zsolt

felvétele)] Csernust korai alkotói szakaszában egyrészt érdekelték az 1848-as márciusi forradalom és az azt követő szabadságharc eseményei és legendás alakjai: *Orlay Petrich Soma festi Petőfit* című munkájáért 1952-ben Munkácsy-díjat kapott, illetve diplomamunkája a Képzőművészeti Főiskolán *A Landerer nyomdában kinyomtatják a 12 pontot* című alkotása volt. Másrészt pedig az '50-es években „[p]ortrékat készített közvetlen környezetéről – ismert vagy ismeretlen személyekről, melyekben a kiszolgáltatott és megfáradt ember fegyelme és magánya egyszerre lelhető fel”.¹¹ Ebbe a művészi milióbe beleillett a szabadságharc főápolónőjének képzőművészeti megformálása. Azonban a művész hagyatékának és stílusjegyeinek további tanulmányozása szükséges a festmény beazonosításához.

A bicentenáriumi évfordulónak köszönhetően megélénkült az alakját megörökítő ábrázolási kedv: a több új szobor, plakett mellett egy olyan festményt szeretnék kiemelni, amely szintén felkérésre, még pedig egy konkrét esemény kapcsán született. A New York-i sírhely közelében elhelyezett emléktábla-avatási ünnepség, a szimbolikus újratemetés inspirálta Nyáry Éva festőművész alkotását, aki ezért használta a gyász sötét színeit.¹² Meggyötört arc, fáradt tekintet tükröződik az ismert arcvonásokból. A portré 2018-ban adományozás révén került Magyarország New York-i Főkonzulátusára. [5. ábra: *Kossuth Zsuzsanna portréja Nyáry Éva festményén* (internet)]

Amikor már azt gondoljuk, hogy semmi új nincs a nap alatt az első országos főápolónővel kapcsolatban, akkor hirtelen felbukkan a „semiből” egy (fény)kép a múltból. A közgyűjtemények digitalizálási tevékenységének hála váratlan leltre bukkanhat a szerencsés kutató: például egy eddig ismeretlen Kossuth Zsuzsanna ábrázolásra. A Magyar Digitális Képkönyvtár (MDK) leírása alapján az OSZK Kézirattárában őrzött (fény)kép Meszlényiné Kossuth Zsuzsannáról készült. [6. ábra: *Meszlényi Kossuth Zsuzsa vizitkártya* (OSZK Kézirattár)] <https://kepkonyvtar.hu/jetspeed/portal/browser.psm?docID=88911>

A könyvtári online katalógusban a képhez tartozó leírás szerint a fénykép másolat.

De vajon mikor, hol, és milyen eljárással készült? És hogyan került a nemzeti könyvtár gyűjteményébe? A kérdések sora annál inkább is jogos, hiszen a fényképezés (h)őskoráról van szó: 1839, azaz a dagerrotípia megjelenése és 1854, Kossuth Lajos legifjabb húgának 37 éves korában New Yorkban bekövetkezett halála

4. ábra: *Kossuth Zsuzsanna portré Csernus Tibor festményén*

közi másfél évtizedről. (*Ha a kép kalotípia/talbotípia eljárással készült amit 1841 februárjában szabadalmaztattak, akkor némileg rövidebb lesz ez az intervallum.*)

Kevés adat áll rendelkezésre, alig van támpontunk, amiből kiindulhatunk, ugyanis a néven kívül sem szignó, sem pedig más, a fényképezésre vonatkozó utalás sincs sehol a képen vagy a kartonon, még a verzón sem, ami pedig a korai fényképekre jellemző szokott lenni. Művészettörténészt és fotótörténeti szakembert kellett segítségül hívni ennek a fotótörténeti leletnek a körüljárására. A fotó technikátörténeti meghatározása Flesch Bálint fényképész-fotókonzervátornak köszönhető, aki szerint „mivel nem látjuk a fényképezett eredeti képet, ez egy színezett fénykép reprodukciója lehet, ami – a korszakból adódóan – talán talbotípia lehetett... az arc, a kéz és a fehér textília [ami a hölgy kezében van] egészen fotószerű, a ruha viszont inkább rajz/akvarell... A képen látható életlen felirat is reprodukcióra utal.”¹³ A szakember így folytatja:

„Az valószínű, hogy ez nem az eredeti kép, hanem annak fényképezési eljárással készült reprodukciója, a reprodukció 1854 után készülhetett, mert a mérete alapján ez egy vizitkártya formátumú kollódiumos

5. ábra: Kossuth Zsuzsanna portré
Nyáry Éva festményén

repronégatívról másolt, albuminpapíron lévő kép. Ezt a technikát 1851-től használták, a formátumot 1854-től (Disderi). Az eredeti (amit le reprodukáltak) valószínűleg talbotípia eljárással készülhetett, 1850 előtt nem volt (gyakorlatilag) másféle papírképet eredményező módszer, de persze ezt később is használták.” (Az albuminpapírt 1850-ben találták fel, a kollódiumos nedves eljárást 1851-ben hozták nyilvánosságra, vagyis 1850-ben már használhattak albuminpapírt – talbotípia negatívról készülő pozitívképhez – az 1851-es dátum a kollódiumos nedves eljárásos negatívról készülő albumin-papíros másolatra vonatkozik.)

„Vizitkártya méretű a kép – teszi hozzá Flesch Bálint –, nem nagyon szabályos, de abban a mérettartományban van. Az 1850-es években kétféle méret volt divatban: ez és a kabinet, később a méretválaszték és az elnevezései exponenciálisan szaporodtak és még a XX. század közepe táján is előfordultak ilyen kivitelű képek. Ezeket a vizitkártya formátumú és elnevezésű fényképeket, nevükkel ellentétben, végül is nem használták elterjedten a névadójukul szolgáló névjegykártya helyett. A méret fő funkciója a kevésbé tehető rétegek bevonása volt a fogyasztók közé, akik a viszonylag

kis méretű és olcsóbban előállítható, sokszorosítható képek fogyasztói lehettek, illetve az albumokba helyezhetőség. A XIX. században szokás volt az ismert személyiségek ábrázolásait fényképeszeti módszerrel sokszorosítani, árusítani, ezeket a képeket aztán a tulajdonosok a család fotóalbumába rakták még akár a saját képekkel együtt is. Valószínűleg ez is ilyen lehet, hiszen Kossuth Zsuzsa közismert volt. Általában szerepel az ilyen képeken az árusító, sokszorosító logója, de Magyarországon a kiegyezés előtt ennek voltak veszélyei (sőt a kép birtoklásának is).” *Mármint az 1848-as eseményekhez kötődő személyek képeit volt kockázatos terjeszteni, birtokolni, másokét nem.*¹⁴

Mivel a vizitkártya (carte de visite) nem a klasszikus értelemben vett névjegyként funkcionált, Flesch Bálint véleménye szerint [a szóban forgó kép] „egy kultusz tárgy lehet...” Kossuth Zsuzsanna már a reformkorban, reformkörökben, majd később az 1848/49-es szabadságharc idején ismert személy volt, ugyanígy az emigrációban – Brüsszelben és Amerikában egyaránt. A Kossuth név az emigránsok számára és a helyi lakosság körében „fogalom” és szimbólum volt. Így könnyen elképzelhető, hogy gyűjtők értékes tróféának tekintették, még akkor is, vagy épp annak ellenére, hogy a szabadságharc utáni megtorlások idején, egészen a kiegyezésig, veszélyes is lehetett Kossuth-, vagy családtagjának, rokonának a képét őrizgetni.

Az eljárás és a kép funkciója tehát elég jól behatárolható, de annál nehezebb választ találni a készítés helyszínére és magára a készítőre. Az eredeti képet, és/vagy a másolatát készíthették Brüsszelben, vagy még inkább Amerikában, hiszen az 1848/49-es emigránsok között többen fényképeszetre adták fejüket, s az első dagerrotipisták, fényképeszek között az sem volt ritka, hogy akvarelleztek is, vagy arcképfestéssel is foglalkoztak.¹⁵ Elképzelhető, hogy a fotóssá lett emigránsok valamelyike készítette a képet. Kornis Károly és Birányi Ákos 1852-54 között New Yorkban működött, Beniczky Kornél pedig, aki 1854-től haláláig, 1873-ig működött New Yorkban, a szabadságharc emigránsainak megörökítésével alapozta meg későbbi sikeres karrierjét. Erre utal Kincses Károly is, Kende Géza újságíróra hivatkozva.¹⁶ Feltételezésem szerint amennyiben külföldön készült a kép, úgy kerülhetett Magyarországra, hogy a visszatérő lányai – Gizella és Ilona/Ilka – vagy nővére, Lujza magával hozta.

Habár nem ismerjük a (fény)kép keletkezésének körülményeit, maga a fényképezés mint képalkotó-

si technika nem lehetett ismeretlen hősnőnk előtt brüsszeli száműzetése idején. Jósika Miklós már-már naplószerű levelezéséből Fejérváry Miklóssal kiderül, hogy a brüsszeli és a többi nyugat-európai emigráció tagjai is ismerték és felismerték a fénykép – dagerrotípiában ebben az esetben – alkalmazását. Jósika 1853. március 9-i levelében írja barátjának, hogy „[m]ég ez évben Julie-nek¹⁷ és nekem egy *tökéletesen talált* daguerotípjét veendéd tőlünk emlékül.” Hogy milyen lehetett ez a dagerrotípiában, azt csak Jósika két hónappal későbbi leírásából ismerjük:

Meszlényiné a napokban indul innen, *s a mi daguerotípeinket viszi magával számotokra*. Julie igen-igen jól van találva, csak kissé komoly, s pár évvel idősb... Én – mondják – *tökéletesen találva* vagyok: képzelheted, minő szép legény vagyok: no de nekem is voltak aranjúezi [egykori szép] napjaim...

Tehát a Jósika-házaspárról készült dagerrotípiát Kossuth Zsuzsanna ismerte, és magával vitte az Egyesült Államokba. „...*a két daguerotípet* – írja Jósika 1853. június 8-i levelében – *Meszlényiné viszi magába New Yorkba – bízd valakire, hogy vegye át tőle – gondolom, e hold végén megérkezik*, és Zsulavszkynénál¹⁸ lesz megszállva.” A menetrendszerű levelezés augusztus 31-i dátumú leveléből az derül ki, hogy „A dagerotyp pedig Meszlényinénél van, *ki csak kérdést vár*.” Jósika fontosnak tartotta, hogy a feleségéről és róla készült fénykép eljusson barátjához, aki ekkortájt útban volt amerikai lakhelye, Davenport felé. Miközben Fejérváry a Mississippi mellett próbál boldogulni, Meszlényiné pedig igyekszik magát és kislányait eltartani New Yorkban, nem sikerül kapcsolatba lépniük egymással. Erre utalhat Jósika méltatlankodása hónapokkal Kossuth Zsuzsanna halála után: „Fájdalom, a daguerotípek még mind nincsenek itt!!!” Nagyon úgy tűnik, hogy a fényképek nem értek célba, amint a két feleség külön levelezéséből következtethetünk rá:

Nagyobb szeget ütött fejembe az – írja Jósika 1855 január 3-án –, amit kedves nőd ír Julie-mnek *az elveszett képekről*. Megvallom, hogy stantibus his circumstantiis [ilyen körülmények között] én *itt* mindent elkövetek, hogy legalább az általam küldendőkre nézve jövőre ilyen zavar ne történhessen.

6. ábra: Meszlényi Kossuth Zsuzsa vizitkártya

Viszont Fejérváry is küldhetett képeket, ugyanis ezt írja Jósika: „Még képeitekről – melyekért itt a legszívesebb köszönetet mondom – szólok annyit, hogy ezek hasonlóak, ha nem is szépítettek, s a hasonlatosság a fő érdem.”¹⁹

Sajnos, nem tudjuk, ki lehetett a brüsszeli fényképész, mert például a Magyar Nemzeti Múzeum történeti fotógyűjteményében nem szerepel az adott időszakból származó szignált felvétel.²⁰

És bizony még a két Meszlényi lányról is kellett, hogy készüljön fénykép, amint az egy Bilko nevű hivatalnok 1853. március 4-i jelentésében olvasható:

Az Újépületben lévő Stadtstockhaus [Siralomház] felügyelő kapitánya szerint az előző hónap 28-án juszifikálásra [kivégzésre] Bécsből ide szállított vádlott Jubál Károly ellenőrzésénél a felső kabátjában találtak egy daguerotípet mely

őzv. Meszlényiné két gyermekét ábrázolja, valamint két arany gyűrűt, melyek közül az egyikben egy fehér kő, a másikban pedig a Kossuth Zsuzsa név volt gravírozva. A haditörvényszék kéri, a kk. Milit és C. Gouvernementet [Császári és királyi katonai és civil kormányzóságot], kegyeskedjék közölni, mi történjék a justifizirt Jubál ezen tárgyaival...²¹

Ez a kép, ha valóban dagerrotípia és ráadásul Jubál tulajdonában volt, akkor Pesten kellett, hogy készüljön, valamikor 1852 előtt. Mint oly sok más hasonló emléktárgy a korszakból, elveszhetett az idők során, vagy jobb esetben lappang valahol, talán mint két ismeretlen leánygyermekről készült fénykép.

Visszatérve eredeti témánkhoz: a Kossuth Zsuzsannáról készült (fény)kép, pontosabban vizitkártya, vásárlás útján 1959-ben került az OSZK Kézirattár gyűjteményébe. A karton hátoldalán található adatok, valamint a Növekedési napló bejegyzése alapján az adományozó egy ismert szegedi műgyűjtő, Szalay József (1870–1937) rokona, esetleg a lánya, Tapolcsayné Szalay Ágnes volt.²² A Kézirattár nyilvántartása, illetve leírások szerint további fényképek is voltak a gyűjteményében, amelyek ugyanakkor kerültek a Kézirattárba: ugyanazon a Növedéknapló számon szerepel Jósika Miklós arcképe (1247 sz.), Kiss Ernő tábornok-

ról Kramolin Alajos által 1847-ben készített felvétel (1248 sz.), ifj. Kossuth Lajos arcképe (1250 sz.), valamint Kossuth Lajos 1867-ben készült képe (1249 sz.) is. Érdekességként elmondható, hogy ez utóbbi Henri Le Lieure felvétele, és egy ugyanilyen Németh Albertnek dedikált példány a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtár tulajdonában van.²³ A szegedi rendőrkapitány legendás gyűjtőszenvédélye a könyveken kívül magyar írók és más hírességek autográf kéziratára, leveleire, aprónyomtatványokra, exlibrisekre, sőt portréfotókra is kiterjedt. A Szegedi Műbarátok Köre 1917. évi pünkösdi kiállításán²⁴ a 257 tétel között 15 darab arckép is szerepelt. Kettő közülük mindenképpen említést érdemel: egyrészt az egyik Kossuth Lajos arcképe, melynek ajánlása így szólt: „Munkácsynak a halhatatlan magyarnak a kihonosított magyar pária. Kossuth Lajos. Turin 1890 febr. 12.” A másik pedig Richard Wagner „2 drb. látogatójegy alakú arcképe.” A katalógusban sajnos nem szerepel a Kossuth Zsuzsanna vizitkártya, így nem állapítható meg, hogy 1917-ben Szalay birtokában volt-e már vagy sem.

A képen egy törekeny női alak látható, amint arcát egyik kezére támasztva ül, másik kezében pedig kendőt tart. Vajon hol és hogyan készült törekeny alakjáról ez a felvétel? S vajon előkerül-e valahonnan az ősföráskép?

Ikonográfia

1. Meszlényi Kossuth Zsuzsa – vizitkártya (6. ábra)

Felirat a kép jobb alsó sarkában tintával, ismeretlen kézírással: „Meszlényi Kossuth Zsuzsa”; a kartonon szintén ismeretlen kézírással ceruzával: Kossuth Zsuzsanna

Jelzetlen

Albumin fénykép?, másolat

Méretek: 103x66 mm (karton), 70x58 mm (kép)

Az eredeti digitális kép: árnyalatos, 855*1307 pixel

Eddigi ismereteink szerint ezt a képet korábban még nem publikálták.

Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár, jelzet:

Arckép 1251 (vétél [Tapolcsayné] Szalay Ágnestől, 1959-ben)

Irodalom: Deák Nóra: „Kossuth Zsuzsanna – más-KÉPp”. *Apertúra* 2019. január-augusztus

2. Meszlényi Zsuzsanna – mellkép (2. ábra)

Jelezve jobbra lent: RUSZ K.

Rusz K[ároly] (1813–1864 után)

Fametszet, ? mm

Megjelent: *Kossuth naptár 1871-re*. Szerkeszti: Honfi Tihamér, 44. o.

3. Mellkép (1. ábra)

Jelezve balra lent: HASKE

Haske [Ferenc] (1833–1894)

Fametszet, ? mm

Megjelent: „Kossuth Lajos és családja.” *Vasárnapi Ujság*, 27. évf., 18. szám (1880. május 2.), 284. o.; Vajda Emil: *Kossuth Lajos: élet- és jellemrajz*, 1892, 219. o.;

„Kossuth Lajos meghalt.” *Vasárnapi Újság*, 41. évf., 12. szám (1894. március 25.), 188. o.;

Ezernyolczszáz negyvennyolcz: az 1848/49-iki magyar szabadságharcz története képekben. Egykorú képek, ok-iratok, eredeti kézírások, ereklyék, nevezetes nyomtatványok, kiáltványok, művészi emlékek. Szerk.: Jókai Mór, Bródy Sándor, Rákosi Viktor, 1898, 57. o., a képfelirat szerint: az 50-es években készült fametszet; Földes Éva-Szabó Emma: *Kossuth Zsuzsanna: a magyar szabadság ismeretlen hősnőjének élete és levelei*, 1944;

Kertész Erzsébet: *Kossuth Zsuzsanna*, 1983, borító és képmelléklet;

Rabati Magda: *Meszlényiné Kossuth Zsuzsanna 1817–1854: Dokumentumok a Kossuth család életéből*, 2005, 24. o.

Katona Tamás-Ráday Mihály: *Az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc emlékhelyei.* Szerk.: Csorba László, 2. [kötet] *A száműzöttek nyomában*, 2016, 54. o., 93. számú kép: Korabeli rajz a *Vasárnapi Újság*ból, Képforrás: *Vasárnapi Újság*.

Meszlényi Kossuth Zsuzsanna [Digitális Képtár – DKA-021812]

4. Színes portré – festmény (4. ábra)

Csernus Tibor (1927–2007)

Olaj?, kb. 70x100 cm

Megjelent: Bognár Lászlóné: „Kossuth Zsuzsanna szobrának koszorúzása”. *Ápolásügy*, 26. évf., 1. szám (2012), 12. o.

Sárbogárdi Múzeum Egyesület (2009-ben adományként), jelenleg letétben a Sárbogárdi Kossuth Zsuzsanna Rendelőintézetben 2012 óta

5. Portré – festmény, 2018 (5. ábra)

Szignálva, viaszpecséttel ellátva

Nyáry Éva

Olajfestmény, vászon, 40x50 cm

Magyarország Főkonzulátusa, New York

Deák Nóra

ORCID: orcid.org/0000-0002-9566-2845

Jegyzetek

- 1 Az *Apertúra* 2019 január-augusztusi számában „Kossuth Zsuzsanna – másKÉPp” című cikk ábrákkal és ikonográfiai megjegyzésekkel kiegészített folytatása.
- 2 [Peabody, Elizabeth Palmer]: *Memorial of Mad. Susanne Kossuth Meszlenyi*. Sold by N.C.Peabody, 1856
- 3 Kertész Erzsébet: *Kossuth Zsuzsanna*. Bp.: Kossuth, 1983
- 4 Rabati Magda: *Meszlényiné Kossuth Zsuzsanna, 1817–1854: Dokumentumok a Kossuth család életéből*. Bp.: Novoprint Bt., 2005
- 5 Hálásan köszönöm Basics Beatrix, Cs. Lengyel Beatrix (MNM Történeti Fényképtár), Dányi Éva (OSZK Gyarapítási és Állomány-nyilvántartó Osztály), Fejős Zoltán, és Flesch Bálint iránymutatását, szakmai támogatását és segítségét.
- 6 „Kossuth Lajos és családja.” *Vasárnapi Ujság*, 27. évf., 18. szám (1880. május 2.), 283–286. o.
- 7 *Vasárnapi Ujság*, 41. évf., 8. szám (1894. február 25.), 129. o.
- 8 „Meszlényi Zsuzsanna”. *Kossuth-naptár 1871-re*. 43–45. o.
- 9 „...leborulok a nemzet nagysága előtt”: a *Kossuth-hagyaték*. Szerk. Körmöczi Katalin. Bp.: Magyar Nemzeti Múzeum, 1994. 331. o.
- 10 Kossuth Lajos neje [Digitális Képtár – DKA-021779] <http://keptar.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=21779> Megjelent továbbá: „Kossuth Lajos meghalt.” *Vasárnapi Ujság*, 41. évf., 12. szám (1894. március 25.), 188. o. https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/arcanum/VasarnapiUjsag_1894/adatok.html#page/188
- 11 Stenczer Sára: „Csernus Tibor élete és halhatatlansága”. *Bárkaonline* 2008/1. <http://www.barkaonline.hu/kepzmvesszet/478-csernus-tibor-te->
- 12 Nyáry Éva festőművész közlése, email-levélből 2019. augusztus 8.
- 13 Flesch Bálint emailben adott szakvéleménye (2019. január 28–29.), melynek vonatkozó részeit idézzük, az *Apertúra* kéziratához fűzött további kiegészítő megjegyzéseit, pontosításait pedig zárójelben kurzív betűtípus jelöli.
- 14 A témáról bővebben lásd „Az önkényuralom és a fotótörténet. Október 6.” című blogbejegyzést https://archfoto.blog.hu/2012/10/05/az_onkenyuralom_es_a_fototortenet_oktober és Csengel-Plank Ibolya: „A képcsempészet sajátos formái 1849 után”. *A Hadtörténeti Múzeum értesítője*, 11. 2010, 23–43. o.
- 15 Fejős Zoltán: *Amerikai magyar műtermi fényképezés az 1880-as évektől a második világháborúig*. Bp.: Néprajzi Múzeum, 2020, 8. o.
- 16 Kincses Károly: „Magyar fotográfusok külföldön”. *Fotóművészet* 54. évf., 1. sz. (2011) http://www.fotomuveszet.net/korabbi_szamok/201101/magyar_fotografusok_kulfoldon
- 17 Báró Jósika Miklósné szül. Podmaniczky Júlia
- 18 Kossuth Emília
- 19 Részletek Jósika Miklós. *„Idegen, de szabad hazában”*. (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1988.) című könyvéből.
- 20 Vö. Szakács Margit: *Fényképezés és fényképsz műtermek Magyarországon (1840–1945) – Adatok a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtárának gyűjteményéből*. Bp.: Magyar Nemzeti Múzeum, 1997, valamint a 2016-ban közzétett, kiegészített és pontosított adattár: <https://mnmu.hu/hu/muzeum/fenykepesez-es-mutermek-adatbazisa>
- 21 Rabati, 352. o., a német nyelvű iratot fordította Rabati.
- 22 Itt szeretnék köszönetet mondani Ritoók Zsigmondné Szalay Ágnesnek, aki készségesen segített a névrokonságot kideríteni és rövid időn belül tisztázni.
- 23 1995 előtt a Magyar Nemzeti Múzeum Legújabbkori Történeti Múzeum fényképtára. „...leborulok a nemzet nagysága előtt”: a *Kossuth-hagyaték*. Szerk. Körmöczi Katalin. Bp.: Magyar Nemzeti Múzeum, 1994. 339. és 444. o. (55. kép, Katalógus 33.)
- 24 *Katalógus A Szegedi Műbarátok Köre 1917. évi pünkösdi kiállításához*. Szerkesztette: Lugosi Döme. Szeged: A Szegedi Műbarátok Köre, 1917. 70. o.